

Pomen socialne klime in fluktuacija v izobraževanju starejših

Ana Krajnc

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje

ana.krajnc@guest.arnes.si

Starejši so motivirani študentje. V izobraževanju starejših je izrazita potreba po primarni socialni skupini in ugodni socialni klimi. Skupina naj nadomesti socialno izločenost ljudi po upokojitvi. V izobraževanju starejših praktično ne poznamo osipa. Ko študent na začetku najde sebi primerno študijsko skupino, na univerzi za tretje življenjsko obdobje ostane 20 in več let. Na začetku študijskega leta je značilna relativno visoka fluktuacija, ki je podlaga za boljši uspeh in kakovost učenja ter dobre medosebne odnose, kar omogoča zadovoljevanje psihosocialnih potreb starejših študentov. V mreži univerz za tretje življenjsko obdobje smo leta 2015 izvedli empirično raziskavo in preverili hipoteze o ciljih izobraževanja starejših, osipu, socialni klimi ter fluktuaciji. Temeljne hipoteze so bile potrjene, kar poveča zanesljivost našega predhodnega opazovanja.

Ključne besede: univerza za tretje življenjsko obdobje, socialna klima, socialna skupina, učna skupina, osip v izobraževanju starejših, samoiniciativnost

Uvod

Ko smo v študijskem letu 1984/1985 ustanavljali univerzo za tretje življenjsko obdobje v Sloveniji, ki je bila tudi prva v bivši državi Jugoslaviji, je bilo zelo malo raziskav o tem, kakšne zakonitosti in posebnosti ima izobraževanje starejših. Pomagali so nam znanje andragogike, raziskave s področja izobraževanja odraslih, sprotne izkušnje in intuicija. Prvi študijski krožek francoščine za starejše je bil na Centru za tuje jezike, vodila ga je Dušana Findeisen (Findeisen 2022, 56). Že naslednje študijsko leto (1985/1986) smo na Filozofski fakulteti, na Oddelku za pedagogiko in andragogiko, pripravljali koncept in ustanovitev univerze za tretje življenjsko obdobje kot vseslovenski projekt. Začeli smo z enoletnim brezplačnim programom za usposabljanje prihodnjih vodij lokalnih univerz za tretje življenjsko obdobje (v nadaljevanju tudi UTŽO) in potencialnih mentorjev iz vse Slovenije. Mediji so veliko pripomogli, da se je zamisel hitro širila tudi med starejšimi, potencialnimi študenti.

Socialna klima v majhnih, primarnih družbenih skupinah

Ko smo razvijali zamisel univerze za tretje življenjsko obdobje, smo kot temeljna izhodišča sprejeli Homansovo teorijo o dinamiki majhnih človeških

skupin. George C. Homans, profesor na harvardski univerzi, je vse življenje posvetil raziskovanju dinamike majhnih skupin, individualnemu doživljanju medosebnih odnosov in vedenju članov takšne skupine. Trdimo lahko, da je Homans z raziskovanji in zlasti s knjigo *The Human Group* (1950) v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja zelo veliko prispeval k razvoju sociologije človeških skupin ter skupnosti in socialne psihologije. Tudi za andragogiko je bil eden najpomembnejših avtorjev. Temeljna knjiga, kakršna je Homansova, nikoli ne zastari, iz nje strokovnjaki črpajo vse do današnjih dni. Odkril je, kako različna je socialna klima v primarnih družbenih skupinah (družina, prijatelji) in kaj pomenijo »intimni medosebni odnosi« ali odnosi človeške bližine za psiho ljudi. Preučeval je tudi razlike med odnosi v formalnih skupinah. Poleg njegove teorije smo upoštevali tudi druge raziskave s področja skupinske dinamike (npr. Brocher 1972) in razvoja skupnosti.

Ker smo želeli, da bi bilo izobraževanje starejših čim kakovostnejše, smo se odločili, da bo študij potekal v majhnih skupinah z 12 do 15 člani – to je s študenti, z mentorjem in animatorjem, ki je eden od študentov. Upoštevali smo tudi pomembno izkušnjo švedskih študijskih krožkov pred prvo svetovno vojno, ko je na pobudo države množica študijskih krožkov ljudi povezala v majhne družbene skupine; v takrat obubožani državi so aktivirali prebivalce z namenom razvoja industrije.

Člane majhne človeške skupine povezujejo skupne dejavnosti, čustva in medsebojni odnosi. Zato se takšne skupine hitro kristalizirajo v najbolj povezane in s tem tudi najučinkovitejše primarne družbene skupine. Že kmalu po začetku smo opazili, da smo postavljeni cilj zamisli univerze za tretje življenjsko obdobje dosegli, saj je potreba po primarni skupini pri starejših po upokojitvi zelo močna. Že od prvih skupin dalje so se študijski krožki hitro razvijali v primarne družbene skupine, kar pomeni, da so naši študentje izkazovali visoko pripadnost skupini, imeli so priložnost, da zadovoljujejo svoje primarne psihosocialne potrebe po varnosti, socialni pripadnosti, ljubezni, spoštovanju, vedoželjnosti, po lepem in po samouresničevanju (gl. Krajnc (2016)

Tisto, česar se je vodstvo univerze za tretje življenjsko obdobje najbolj veselilo, je bilo to, da smo v študijskih krožkih dosegli prijateljske odnose in najboljšo možno klimo. V javnosti pa so nam ravno to očitali, saj so (takrat še) dvomili v sposobnosti starejših, da se učijo, in so trdili, da ti na UTŽO prihajajo le zaradi »prostega časa«, kar je ustrezalo (preživelemu) stereotipu o starejših. Stereotipi so potrjevali naše ugotavljanje, da imamo v tehničnem, kulturnem in gospodarskem pogledu sorazmerno razvito družbo, medtem ko smo socialno nizko razviti. In prav k socialnemu razvoju smo želeli in želimo prispevati z osvobajanjem od stereotipov o starejših.

Človek z upokojitvijo doživi »socialno smrt«. Izgubi medosebne odnose z ljudmi iz nekdanje službe, včasih se ohranijo le posamična prijateljstva. Ob starosti za upokojitev so otroci že tako »veliki«, odrasli, da se odselijo in si ustvarijo svojo družino, poiščejo svoje prijatelje. Družinsko gnezdo se izprazni. Z leti pride do ovdovelosti in človek ostane sam. Najmočnejša potreba vsakega človeka je, da najde nove medosebne odnose. Za psihično ravnotežje so najdragocenejši taki, ki obljublajo prijateljstvo in medsebojno bližino. Čeprav je upokojencev v Sloveniji trenutno več kot 600.000 (tem je treba dodati še tiste starejše, ki nimajo pokojnine), so na mnogih področjih socialno izključeni. Kje naj najdejo nove prijatelje in medosebne povezave, če starih v javnosti ni? Mar starejši ne smejo soodločati? Ali smejo delati, delovati, se učiti?

Ker je pri nas izobraževanje starejših organizirano in dobro razširjeno, je pričakovano, da si bodo starejši nove odnose iskali tam, kjer lahko nekaj počno skupaj z drugimi. Ko bomo na starejše gledali kot na ljudi, ki imajo prav tako potrebo po delovanju in ustvarjanju, bodo prijateljstva navezovali tudi v drugih okoljih delovanja. Na UTŽO starejši prihajajo, da se učijo, dobijo novo znanje in si tudi pridobijo prijatelje, potrebne odnose bližine. Ko bomo prostor za starejše razširili še na druga družbena področja, bodo imeli več izbire v odnosih.

Ugotavljamo, da študijski krožki na UTŽO delujejo kot primarne družbene skupine, zato je učenje v njih učinkovitejše. Ko so dijaki kdaj hospitirali v naših študijskih krožkih in smo jih povprašali o njihovem vtisu, so začudeno odgovorili: »Izgleda, kot da so vsi med seboj prijatelji!« Starejši so v študijskih krožkih zares prijatelji. Če ne morejo razviti dobrih medsebojnih odnosov, odidejo iz skupine, fluktuirajo,¹ to pomeni, da menjajo študijsko skupino, da pridejo do sebi primerne učne skupine.

Negativna čustva učenca in učitelja zavirajo učenje

Da bi razumeli pojave izobraževanja starejših, opozarjam na individualizacijo in demokratizacijo izobraževanja pri nas, ki se kažeta po stopnjah formalnega izobraževanja. Na učinkovitost učenja zelo vplivajo čustva, ki jih doživljata učenec in učitelj. Že stari kitajski filozof Konfucij je ugotavljal, da se oseba ne more učiti, če doživlja strah, sram in sovraštvo. Sami presodite, koliko to temeljno zakonitost učenja upošteva šolski sistem. Ne upoštevamo tega, ko

¹ Z besedo fluktuacija pogosto poimenujemo menjavo zaposlitve (fluktuacija delovne sile), spreminjanje. V tem besedilu bo beseda uporabljena za poimenovanje menjave študijskih skupin oz. prehajanje med njimi.

se na razne načine pri učencih sproža prej naštetá negativná čustva in veliko strahu, sramu in tudi sovraštva, če učitelj učenca negativno izpostavi pred razredom. Šolar se mora prilagoditi šoli, razredu, če hoče pridobiti določeno šolsko izobrazbo. Tudi za dijake velja, da skupin ne morejo zamenjati (Premru 2005; Rutar Ilc 2018).

Študentje imajo v višjih šolah in na univerzah več svobode pri pridobivanju znanja, bolj lahko upoštevajo osebna čustva. Letniki niso več tako formalne skupine, kot so razredi. Študent si lahko izbere sebi najljubši način učenja, pomembno je, da na izpitu zna. Če hoče diplomirati, pa mora seveda opraviti tudi izpit iz predmeta, ki ga ne mara. Tega problema v naši terciarni izobrazbi ni rešila niti bolonjska reforma visokega šolstva, četudi je prinesla večjo izbirnost. Tuje univerze imajo veliko fleksibilnejši način študija. Univerze na daljavo, brez stavb in predavalnic, imajo že milijonske množice študentov. Pomembno je, da študent zna, ne pa, kako je znanje pridobil. Smiselno bi bilo, da bi ga pridobil po zanj najlažji poti: z ogledom videopredavanj, branjem literature, ogledom praktičnih primerov, pogovorom s strokovnjaki, lastno prakso itd. V izobraževanju starejših pa so študenti ter študentke povsem svobodni in lahko izberejo katero koli skupino ali študijsko temo.

Izobraževanje odraslih in povečana svoboda učenja

Veda o izobraževanju odraslih, andragogika, sledi drugim zakonitostim, kot jih poznamo pri vzgoji in izobraževanju otrok (Knowles idr. 2020; Krajnc 2012). Med drugim se spreminjajo kriteriji za izbor učnih vsebin in načini izobraževanja ter učenja. Medtem ko je šolski sistem, vključno z univerzami, »državna zadeva« – država določi, katere vsebine, programe bodo učitelji s šolanjem »prelivali v glave učencev« –, pa izobraževanje odraslih izhaja iz udeleženca in je namenjeno slednjemu, zato je osredotočeno na učečega se posameznika (angl. *learner-centered*). Udeleženci sami odločajo, kaj bi radi znali ali kaj morajo znati. Sami odločajo o tem, kaj se bodo učili. To, da oseba odloča, katere vsebine bo sprejela za svoje, je velik obrat k individualizaciji in demokratizaciji izobraževanja. Podlago ima v socialni, pravni in ekonomski samostojnosti odraslih. Izobraževanje odraslih uporablja pri organizaciji izobraževanja krajše skupinske oblike, ki pomenijo tudi prehod v samostojno učenje. Izobraževanje v srednji odraslosti se (še vedno) dogaja pod pritiski številnih drugih obveznosti, medtem ko učenje za starejše postaja osrednja socialna funkcija, ki se ji lahko predajo dolgoročno kot načinu življenja.

Ceprav se odrasli in starejši odrasli razlikujejo po družbenih vlogah, pa so si pri izobraževanju podobni, saj se udeležujejo tistega izobraževanja, za katerega so motivirani. Najlepše je to izrazil znani švedski raziskovalec in profe-

sor andragogike Thorsten Husen, ki ugotavlja, da je odrasel odličen učenec, a slab šolar.

V andragoški praksi opazujemo, da se odrasli niso več pripravljeni učiti česar koli, če v tem ne vidijo smisla zase (znanje, ki ga potrebujejo). Tudi poti do znanja izbirajo glede na svoj način učenja. Raje si izberejo osebno najugodnejšo pot do znanja: opazovanje stvari v praksi, osebne poskuse in zmote, branje literature, učna videogradiva, razgovore in posnemanje strokovnjakov ipd. Odrasli imajo svoj družbeni status in s tem dobijo svobodo, da sami odločajo o svojem izobraževanju in učenju. S tem ne zanikamo, da se tudi odrasli učenci prilagajajo razmeram in možnostim v okolju. Od razpoložljivih izobraževalnih možnosti in po osebni občutki izberejo zase najobetavnejšo pot do znanja. Izobraževanje prilagajajo osebnim potrebam (gradnja hiše, bolezni v družini, nova zaposlitev, napredovanje v karieri, vzgoja otrok, kulturno udejstvovanje, športne dejavnosti, politične razmere, družinsko življenje, rekreacija, problem okolja itd.). Ne manjka jim tudi dolgoročnejših izobraževalnih ciljev: pridobiti si visoko izobrazbo, usposobiti se za vodilno funkcijo na delu, naučiti se novega tujega jezika, usposobiti se za menjavo poklicnega področja itd. V teh primerih so bolj pripravljeni, da se prilagajajo splošnim programom in pogojem študija. Značilnosti izobraževanja odraslih, poznane iz andragogike, smo upoštevali tudi pri razvoju izobraževanja starejših.

Povečana svoboda učenja, socialna klima, osip in dolgotrajno druženje v izobraževanju starejših

Prejšnji kratek pregled statusa učenca v učnem procesu v različnih življenjskih obdobjih nam omogoča, da globlje razumemo pojave v izobraževanju starejših. V prispevku se bomo osredotočili na povečan pomen socialne klime v učni skupini pri starejših študentih. Dolgoletna opažanja v praksi univerz za tretje življenjsko obdobje smo preverili z empirično raziskavo, opravljeno v mreži 55 univerz za tretje življenjsko obdobje Slovenije leta 2015 (Čeh 2015).

Pri starejših študentih odkrivamo posebno »izbirčnost« glede socialne klime v študijski skupini in posledično njihovo večjo fluktuacijo. Zelo so občutljivi na kakovost medosebnih odnosov s kolegi in z mentorjem. Če socialna klima v neki študijski skupini ni osebno obetavna, zapuščajo skupino in iščejo drugo s podobnimi učnimi vsebinami. Fluktuacija, to je menjava skupin, prehajanje med skupinami, se na univerzah za tretje življenjsko obdobje navadno pojavlja že po nekaj tednih od začetka študijskega leta in traja tja do srede decembra, ko je večina že našla sebi primerno skupino. Le študent sam lahko čuti, koliko je neka skupina zanj primerna. Ker željam študentov na UTŽO prisluhnemo, smo v začetnem obdobju priča relativno visoki fluk-

tuaciji ali, kot jo imenujemo na UTŽO, »preletavanju gnezd«. Študentje imajo veliko svobodo, da poiščejo novo skupino, če jim študijska skupina, v katero so se vključili, že na začetku ne ustreza. Sami odločajo, dajo pobudo za iskanje nove, druge skupine in s pomočjo strokovne službe sami urejajo prehod vanjo. Ko po lastnih občutkih najdejo novo študijsko skupino, ki jim osebno ustreza, le-ta, ko se vanjo integrirajo, postane njihova »druga družina«, dobi vlogo primarne socialne skupine (Bizovičar in Krajnc 2017).

Večina študentov svoje študijske skupine nikoli ne zapusti. Z njo se uja-mejo, cenijo nove socialne stike in prijateljstva. Študijska skupina jim osebno veliko pomeni, vanjo so vraščeni, zato je ne bi nikoli zapustili, kar po podatkih raziskave (Čeh 2015) meni kar 91 % vprašanih starejših študentov. Samo 9 % jih izraža nezadovoljstvo s sedanjo skupino, kar predstavlja potencialni osip. Dejanski osip je minimalen, do 5 %, bodisi zaradi smrti ali hude bolezni, pojavijo se nove potrebe, npr. to, da pomagajo paziti vnuke, včasih je vzrok preselitev v dom za starejše ipd.

Ko se starejši odloči in se pridruži UTŽO, psihosocialno veliko pridobi, vzpostavi nove odnose in z učenjem nenehno pridobiva nova spoznanja. UTŽO ni šola, ki traja tri ali pet let, temveč je del vseživljenjskega izobraževanja. Za starejše študente in študentke izobraževanje postane način življenja.

Nasproten pojav fluktuaciji je v izobraževanju starejših težnja, da formirane študijske skupine ostajajo skupaj dolgo, čeprav se zamenja mentor ali pa študijska snov. Študentje izkazujejo visoko stopnjo osebne pripadnosti skupini, saj se je študijska skupina razvila v primarno socialno skupino. Študijske skupine so skoraj nerazdružljive, ker so člani navezani drug na drugega. Povezujejo jih zaupanje, odgovornost in spoštovanje ter skupno delovanje, kar daje ugodno podlago za kakovostno socialno klimo.

Skupina kmalu postane skupnost. Po zaključku predavanj člani večinoma nadaljujejo klepet ob kavi. V pogovorih ugotavljajo socialno klimo skupine, kakovost medsebojnih odnosov, poglobljajo osebni stik z drugimi, pripovedujejo osebno pomembne tedenske dogodke in potrjujejo medsebojno pripadnost, se dogovarjajo za medsebojne usluge. Ne moti jih, če je z njimi tudi mentor, ker je »eden od njih«, brez hierarhičnih statusnih razlik. Pri srečanju ob kavi imajo glavno besedo oni in ne mentor.

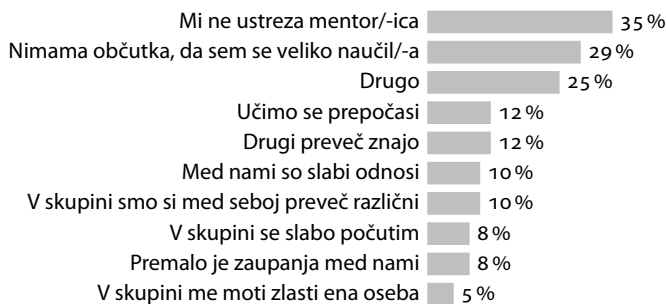
Pripadnost skupini se razširi tudi na izvenštudijske obveznosti in stike: to so praznovanje rojstnih dnevo, srečanja skupine tudi v času počitnic, skrb za obolelega člana skupine ali mentorja, obiski na domu, skupni izleti ali preživljanje dopusta. Starejši so stabilna populacija učencev/študentov – ko enkrat najdejo svojo primarno učno skupino, svoje »socialno gnezdece«, tam ostajajo do konca. Izobraževanje postane njihov način življenja.

Fluktuacija v študijskih krožkih na univerzah za tretje življenjsko obdobje Slovenije

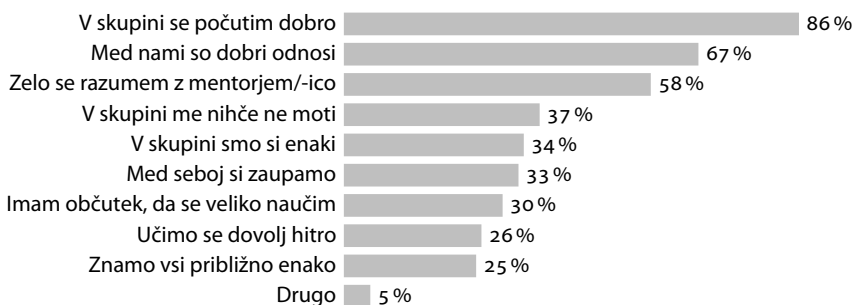
Leta 2015 smo izvedli raziskavo z naslovom Učenje, učna, psiho-socialna in druge oblike medsebojne pomoči med člani študijskega krožka na Univerzi za tretje življenjsko obdobje (Čeh 2015). Na raziskovalni vprašalnik je odgovorilo 559 oseb z različnih univerz za tretje življenjsko obdobje v Sloveniji. 86 % je bilo žensk, 16 % moških. Na anketo, ki je bila izvedena v maju, so odgovarjali tudi študentje, ki so že na začetku študijskega leta menjavali skupine.

V enem od vprašanj nas je zanimalo, ali bi vprašani zamenjali študijsko skupino, če bi imeli možnost; 91 % vprašanih je odgovorilo, da skupine ne bi zamenjali. Kljub temu da je anketa potekala maja in so nekateri že zamenjali skupine, jih je 9 % odgovorilo, da bi želeli menjati skupino. Ti kot glavni razlog (35 % odgovorov) navajajo, da jim mentor/-ica ne ustreza. Kdo je lahko nekomu dejanski mentor (ne le formalni), je odvisno od osebnosti enega in drugega, saj starejši študentje iščejo odnos bližine, medsebojnega spoštovanja in zaupanja. Drugi najpomembnejši razlog (tega navaja 29 %) je »Nimam občutka, da smo se veliko naučili«.

Starejši so zahtevni študentje in visoko motivirani, želijo novo znanje. Na sliki 1 opazimo, da so vsi ostali možni odgovori veliko manj pomembni, v povprečju posamezen razlog ne preseže 10 % odgovorov. Razlog za željo, da bi zamenjali skupino, »Učimo se prepočasi«, ki ga je navedlo pet oseb (ali 12 %), lahko združimo z drugim najpomembnejšim; oba dokazujeta slo po znanju, vendar v dobri socialni klimi skupine in ob globljih medosebnih odnosih. Ostali razlogi za fluktuacijo zadevajo kakovost skupine: drugi preveč znajo (tako je odgovorilo pet oseb), v skupini so si preveč različni, med njimi so slabi odnosi, v skupini se slabo počutijo, premalo je zaupanja med njimi in v skupini jih moti zlasti ena oseba. Iz odgovorov sklepamo, da si želijo primarno socialno skupino. To nam potrjuje, da smo pri oblikovanju koncepta univerze

Slika 1 Razlogi za željo po zamenjavi študijske skupine (prirejeno po Čeh 2015, 6)

Slika 2 Zakaj skupine ne bi želeli zamenjati? (prirejeno po Čeh 2015, 7)

za tretje življenjsko obdobje pravilno predvidevali psihosocialne potrebe starejših.

Fluktuacija ali prehajanje študentov iz enega študijskega krožka v drugega je na UTŽO viden pojav predvsem na začetku študijskega leta in je značilen za izobraževanje starejših. V drugih oblikah izobraževanja ni mogoče prehajanje med skupinami, ko se programi začnejo. Prehajanje ni proti pravilom delovanja UTŽO, temveč ustreza zamisli delovanja UTŽO v Sloveniji. Študentje vedo, da se njihove osebne želje upoštevajo.

91 % vprašanih je odgovorilo, da skupine ne bi zamenjali. Razlogi so različni, kot je razvidno na sliki 2. Ko so (tudi s fluktuacijo) na začetku študija poiskali zase ustrezno študijsko skupino in imajo »pravo socialno gnezdece«, so zaživel v primarni skupini. Ne preseneča nas, da jih je 86 % odgovorilo, da se v skupini dobro počutijo, zato ne bi zamenjali študijske skupine.

67 % navaja razlog »Med nami so dobri odnosi« in 58 % »Zelo se razumem z mentorjem«. Ostali navedeni razlogi študentov, ki so sodelovali v raziskavi in odgovarjajo na vprašanje, zakaj skupine ne bi zamenjali, so: »V skupini me nihče ne moti«, »V skupini smo si enaki«, »Med seboj si zaupamo«, »Imam občutek, da se veliko naučim«, »Znamo vsi približno enako«, »Učimo se dovolj hitro«. So enako pomembni, vsak doseže v povprečju 31 % odgovorov. Odgovori na več vprašanj so konsistentni in s tem povečajo zanesljivost rezultatov raziskave.

Iz podatkov lahko razberemo, da se študentje svojih čustvenih potreb v veliki meri ne zavedajo, čeprav ravnajo na osnovi svojih podzavestnih čustev. Večina trdi, da so se v izobraževanje vključili zaradi znanja (71 %), le 30 % jih zavestno izrazi svojo potrebo po druženju, čeprav podatki o razlogih za fluktuacijo kažejo drugače, namreč da je pomen medosebnih odnosov mnogo višji. Glede na svoje psihosocialne potrebe, glede na svoje občutke in na to, kaj potrebujejo, so do članov skupine in mentorja zelo kritični. Presojajo, kako

se bodo lahko s člani skupine ujeli, uresničili bližnje odnose, učenje v sproščenem počutju. Iščejo nove odnose bližine, prejšnje so z upokojitvijo in s starostjo izgubili. Radi bi našli rešitev za osebno »čustveno sušo«.

Kako drugi opazujejo osebne spremembe študentov

Sorodniki opazijo psihosocialne učinke in spremembe pri starših ali starih starših. Menijo, da so se spremenili, odkar se izobražujejo. Poročajo o povečani samozavesti, optimizmu in pričakovanjih za prihodnost. Starejši študentje so samostojnejši, imajo svojo družbo in ne obremenjujejo več svojih otrok ter vnukov tako kot nekoč. Spet verjamejo v svoje sposobnosti, moči in samostojnost. Nekateri nam sporočijo, da »ima sedaj babica svoje življenje, je drugačna, kot je bila prej, ima svoj urnik in svojo družbo, obiski pri njej so prijetni in jih morajo napovedati, da si vzame čas. Ni več vsakemu na razpolago.«²

Sorodniki opažajo, da niso več posesivni in vsiljivi, ker imajo svoje življenje, niso več odvisni od pozornosti sorodnikov. Ne bremenijo več srednje in mlajše generacije z očitki, zamerami ali opozorili, »ker jih ni na obisk ali je/ga niso vzeli s seboj na izlet«.

Starejšim postane študijska skupina na UTŽO socialno zaledje. Študijska skupina ima izobraževalno in socialno vlogo. In kaj je s tem narobe? V poskusih razvrstevanja izobraževanja starejših nekateri kritiki očitajo: »K vam hodijo samo zato, da si dobijo prijatelje.« Tem lahko odgovorimo: »Ne, na izobraževanje hodijo zaradi znanja in preizkušanja svojih sposobnosti, da ponovno naravnajo kompas svojih zmožnosti.« Poleg znanja pridobijo tudi nove prijatelje.

Prijateljevanja so nova socialna podlaga, kar poveča čustveno stabilnost, pa tudi učinkovitost učenja, saj pri tem prevladujejo pozitivna čustva. V anketi (Čeh 2015, 8) je na vprašanje, zakaj se udeležujejo izobraževanja, 30 % vprašanih odgovorilo, da zato, da se družijo, 71 % pa, da se izobraževanja udeležujejo zaradi znanja.

Čustvena kriza se po upokojitvi povečuje. Najhujša je 4–5 mesecev po upokojitvi, ko ne vidijo rešitve. Po upokojitvi si morajo upokojenci sami postavljati cilje in ustvariti perspektivo za nadaljnje življenje. Brez predupokojitvenega usposabljanja se večina ne zave, kaj novega jih čaka. Nepripravljeni ostanejo v praznini in število depresij se z leti povečuje. Socialno »shirani« zapadejo v razne bolezni. Človek je rojen za delovanje in učenje, kot je ptica za letenje. Če tega ne more, propada, gre v smrt.

² Navedki so iz pogovorov s sorodniki starejših študentov, ki se priložnostno odvijajo na UTŽO.

Če se v skupini z drugimi niso ujeli, iščejo naprej. Ne odstopijo od izobraževanja, ker je med starejšimi študenti visoka primarna motivacija (vedoželnost) za izobraževanje. Kdor se pridruži UTŽO, ostane, in populacija študentov iz leta v leto narašča po načelu snežene kepe, saj se med seboj pogovarjajo in animirajo nove študente (Čeh 2015).

Kako se študijska skupina razvije v primarno skupino?

Doslej sem večkrat zapisala, da postane študijska skupina za starejše študente in študentke primarna socialna skupina. V nadaljevanju bom to pojasnila. Uporabila bom dogodek, ki se je zgodil v moji študijski skupini. Vanjo je prišlo na opazovalno prakso nekaj dijakinj. Nobenega posebnega vtisa mi niso dajale. Nemo, disciplinirano so sedele med nami in opazovale. Svoje predavanje sem povezovala z živahno diskusijo študentov, pričakovala sem, da se bodo morda oglasile tudi dijakinje. Imela sem vtis, da so presenečene nad dogajanjem; bilo je nekaj drugega, kot so pričakovale. Na moje vprašanje na koncu pred odhodom, kakšni so njihovi vtisi, so mi brez razmišljanja odgovorile.

»Pa, tako bi moralo biti tudi pri nas v razredu.«

»Kako?« sem vprašala.

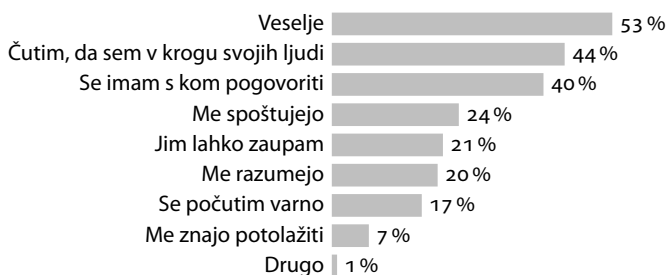
»Izgleda, kot da tu vsi uživajo.«

Izobraževanje, naše druženje, sodelovanje je starejšim res v užitek, tudi meni kot mentorici je v zadovoljstvo in se od njih veliko učim. Dijakinje je pri nas presenetila čisto drugačna socialna klima, kot je v gimnazijskem razredu.

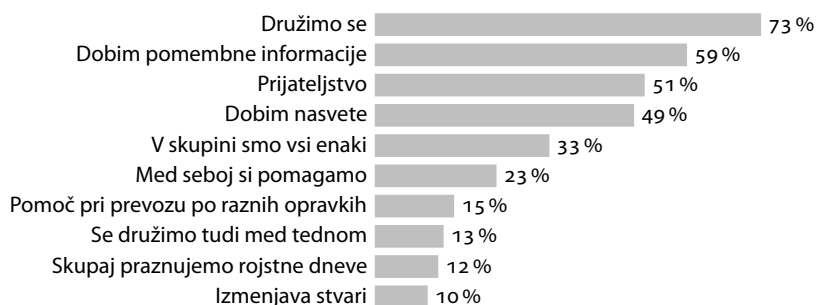
Primarna socialna skupina članom omogoča, da se napojijo s potrebnimi čustvi, in zato jih imajo na zalogi. V študijski skupini čustveno obogatijo, ker lahko sogovorniku nudijo več razumevanja, tolerance, sodelovanja brez strahu, kar se prenese in razširi tudi na druge stike ter življenjske situacije članov primarne študijske skupine. Človek je družbeno bitje, zato za ravnotežje potrebuje močno socialno zaledje. Pomanjkanje socialnih čustev se hitro pozna, človek beži v osamo, ker nima več moči za druženje (Homans 1950; Krajnc 2016; Maslow 1971).

Na sliki 3 so predstavljeni odgovori na vprašanje, kaj občutijo s svoji skupini, katera čustva jim skupina omogoča.

Več kot polovica odgovorov na vprašanje, kaj vam skupina nudi, je »veselje« (53 %). 44 % vprašanih je zapisalo, da čutijo, da so v krogu svojih ljudi (pripadnost, socialno zaledje), 40 % pa, da se imajo s kom pogovoriti (zaupanje). K tem odgovorom lahko dodamo še 21 % odgovorov »Jim lahko zaupam«, ker

Slika 3 Katera čustva vam vaša študijska skupina nudi? (prirejeno po Čeh 2015, 10–11)

Slika 4 Kako vaša skupina širše vpliva na vaše življenje? (prirejeno po Čeh 2015, 11–12)

se odgovori dotikajo iste psiho-socialne potrebe ljudi po bližini in zaupanju. Tako odgovori na potrebo po zaupanju dosežejo kar 64 %. Frekvenca ostalih odgovorov – »Me spoštujejo«, »Me razumejo«, »Se počutim varno« – je zajela druge psihosocialne potrebe, ki jih je raziskal Maslow (1971). Povprečno vsaka doseže 20 % odgovorov. Iz druženja v študijski skupini si študent vzame, kar najbolj potrebuje. V skupino očitno ne hodijo po tolažbo, hodijo po družbeno ojačanje ali okrepitev, opolnomočenje (angl. *empowerment*). Odgovor »Me znajo potolažiti« je dobil le 7 %. Sredi veselja, ki ga v svoji skupini doživljajo, ni prostora za tolažbo.

Skupina vpliva tudi na širše življenje študentov. Na sliki 4 so prikazani odgovori o tem, kaj menijo, kako vpliva.

Zelo ugodna socialna klima in čustvene vezi med člani skupine vplivajo tudi širše na življenje posameznih članov. Odgovori na to vprašanje so zelo razpršeni, socialne potrebe posameznega študenta so zelo osebne. Vsak v skupnosti išče nekaj drugega, a skupno delovanje in skupni cilj sta hrbtenica primarne socialne skupine. Zato se poleg zgoraj naštetih odgovorov (slika 4) pojavlja še zelo pestra paleta druge osebne pomoči: skupina vpliva na samozavest, varnost, socialno pripadnost osebe. Naj naštejemo nekaj vrst pomoči

skupine: pomoč pri nakupih, spremstvo, pomoč pri bolezni, računalniška pomoč, izmenjava mnenj, pomoč pri reševanju težav drugih ljudi, razumevanje, po potrebi pomoč pri opravilih, spremljanje pri opravilih, skupno preživljanje praznikov, svetovanje, osebna podpora ...

Pravimo, da otroci potrebujejo meje. Te potrebujejo tudi odrasli ljudje. Moja meja je drug človek; šele v odnosih z drugimi ljudmi človek odkriva svoje meje in dobi občutek, kaj je v danih razmerah možno in kaj ne. Brez meja, pokazateljev, izgublja občutek osebne socialne orientacije in občutek varnosti. V osamljenosti se počuti izgubljenega, zmedenega, posledično zboli, ker nima več socialnega zaledja, vira za pridobivanje potrebnih čustev.

Živimo v časih, ko moramo posebej spomniti, da človek potrebuje skupnost in skupnost njega. Vsak lahko k skupnosti nekaj prispeva. Pomen čustev v sodobnosti narašča. Tudi izobraževanje, učenje sta zelo čustvena procesa, čeprav pogosto priznavamo predvsem intelektualne dosežke. Kot odločitvam, tudi dosežkom vladajo čustva, ker pričakujemo timsko delo, sožitje, sodelovanje in ustvarjalno delo (Krajnc 2013).

40-letna praksa Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje je izmerila, ali smo prav predvideli psihosocialne značilnosti starejših in že na začetku zastavili ustrezen koncept izobraževanja starejših. Podatki empirične raziskave potrjujejo naša predvidevanja (Krajnc 2016).

Zaključek

Izhajali smo iz ugotovitev znanosti o primarnih in sekundarnih socialnih skupinah, upoštevali kriterije, kdaj skupina doseže lastnosti primarne skupine, ker ima ugodno socialno klimo. Po predhodnih raziskavah o osipu v šolah ugotavljamo, da ga na univerzah za tretje življenjsko obdobje skoraj ni. Izjeme, ki pripeljejo do osipa, so nenadna bolezen, skrb za partnerja, varstvo vnukov ali preselitev.

Po upokojitvi so ljudje socialno izločeni, družinsko gnezdo je izpraznjeno, ovdovelost za seboj pusti samo še enoosebno gospodinjstvo. Starejši za svoje psihično in fizično ravnotežje potrebujejo nove prijatelje, nove medosebne odnose ter primarno družbeno skupino, podobno družini z visoko stopnjo tolerantnosti in osebne pripadnosti članov. Zato je pri starejših študentih velika pozornost posvečena socialni klimi v študijski skupini, odnosom med študenti ter njihovim odnosom z animatorjem in mentorjem. Na začetku študija (na začetku študijskega leta) je fluktuacija na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje najvišja, saj študenti samoiniciativno ter po osebnih občutkih iščejo sebi primernega mentorja ali študijsko skupino, zato 28-odstotna fluktuacija kmalu po začetku novega študijskega leta.

Starejši študentje pri izobraževanju aktivno soustvarjajo socialno skupnost z mentorjem, animatorjem in vodstvom UTŽO. Vplivajo na letni študijski program, dodatne dejavnosti za razširjeno izobraževanje, soustvarjajo študijska pravila. So subjekt svojega izobraževanja. Fluktuacija prispeva k nastajanju ugodne socialne klime v študijskih skupinah in nastajanju primarne socialne skupine. Ker prevladujejo pozitivna čustva sodelujočih, se poveča tudi učinkovitost učenja.

Svoje odnose ljudje ustvarjajo tam, kjer delujejo. Upokojenci imajo z zakoni zelo omejene možnosti dela, na organiziran način imajo le ponudbo za izobraževanje. V izobraževanje vstopajo z dvema ciljema: pridobiti si novo znanje in socialno skupnost, prijatelje, socialno pripadnost ter varnost v študijski skupini. Potrebovali bi tudi predupokojitveno usposabljanje kot pripravo na upokojitve. Kljub temu da je bilo v Sloveniji s tega področja izvedenih nekaj evropskih projektov, pa to v praksi ni zaživel, ker je pri nas pri upokojevanju premalo humanosti.

Literatura

- Bizovičar, M., in A. Krajnc. 2017. *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Brocher, T. 1972. *Skupinska dinamika in izobraževanje odraslih*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Čeh, A. G. 2015. *Učenje, učna, psiho-socialna in druge oblike medsebojne pomoči med člani študijskega krožka univerze za tretje življenjsko obdobje*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje
- Findeisen, D. 2022. »Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, od zibelke do današnjega dne.« V *Homo Senescens: dolgoživost in izobraževanje starejših*, uredili N. Ličen in M. Mezgec, 55–68. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.
- Homans, G. C. 1950. *The Human Group*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Knowles, M. S., E. F. Holton, R. A. Swanson in P. A. Robinson. 2020. *The Adult Learner*. New York: Routledge.
- Krajnc, A. 2012. »Older Adults as a Special Learner Audience.« *Andragoška spoznanja* 18 (3): 25–37.
- . 2013. *Spoznaj sebe in druge*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje
- . 2016. *Starejši se učimo*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Maslow, A. 1971. *The Farther Reaches of Human Nature*. New York: Viking.
- Premru, K. 2005. »Osip v poklicnem in strokovnem izobraževanju.« Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.

Rutar Ilc, Z. 2018. »V senci: mladi v stiski in osip.« *Vzgoja in izobraževanje* 49 (5): 3–4.

The Importance of Social Climate and Fluctuation in Older Adults' Education

Older students are highly motivated. They also possess an outstanding need for a primary social group and positive social climate. Study groups can and should compensate for their social exclusion after retirement. In the education of older adults there are practically no dropouts. At the beginning of study year, students search for and find study groups appropriate for them. When that happens, elder students may stay with the Third Age University for the next 20 or more years. There is a relatively high fluctuation of students at the beginning of the study year. The self-initiative of individual students in fluctuating from one study group to another guarantees higher efficiency and quality of learning in the study group, and better interpersonal relations, which fulfils the socioemotional needs of the students. The network of Third Age universities in Slovenia carried out research in 2015 in which we empirically tested our hypotheses about the goals of older adult education, dropout, social climate and fluctuation. The basic hypotheses were confirmed, which proved the validity of our previous observations.

Keywords: third age university, social climate, social group, learning group, dropout in education of older adults, self-initiative